

ΜΑΡΩ ΚΕΡΑΣΙΩΤΗ

ΣΧΕΣΕΙΣ
ΑΠΙΣΤΙΑΣ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Σχέσεις απιστίας**
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Μάρω Κερασιώτη
ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Αρετή Κολλάτου
ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Δημήτρης Χαροκόπος
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ραλλού Ρουχωτά

© Μάρω Κερασιώτη, 2015
© Φωτογραφιών εξωφύλλου: Jessica Truscott/Trevillion Images
© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2015

Πρώτη έκδοση: Οκτώβριος 2015

Έντυπη έκδοση ISBN 978-618-01-1251-1
Ηλεκτρονική έκδοση ISBN 978-618-01-1252-8

Τυπώθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής αδειάς του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.

Έδρα: Τατοίου 121, 144 52 Μεταμόρφωση
Βιβλιοπωλείο: Εμμ. Μπενάκη 13-15, 106 78 Αθήνα
Τηλ.: 2102804800 • fax: 2102819550 • e-mail: info@psychogios.gr • www.psychogios.gr

PSICHOGIOS PUBLICATIONS S.A.

Head Office: 121, Tatoiou Str., 144 52 Metamorfoffi, Greece
Bookstore: 13-15, Emm. Benaki Str., 106 78 Athens, Greece
Tel.: 2102804800 • fax: 2102819550 • e-mail: info@psychogios.gr • www.psychogios.gr

ΜΑΡΩ ΚΕΡΑΣΙΩΤΗ

Σχέσεις απιστίας

ΑΛΛΑ ΕΡΓΑ
ΤΗΣ ΜΑΡΩΣ ΚΕΡΑΣΙΩΤΗ

Ρευστός καθρέφτης, ποιήματα
Ιδιωτική έκδοση, Αθήνα 1980

Κηδεία Πολυτελείας, ποιήματα
Εκδόσεις Δόμος, Αθήνα 1981

Διαπιστώσεις, ποιήματα
Εκδόσεις Τομές, Αθήνα 1982

Γι' ανθρώπινες φωνές και τρομπέτα, μυθιστόρημα
Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1983

Η μπουγάδα, μυθιστόρημα
Εκδόσεις Έναστρον, Αθήνα 2013

Απο τις Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ κυκλοφορούν:

Μενεξέδες και γαζίες, μυθιστόρημα, 2008

Η μικρά νήσος, μυθιστόρημα, 2010

Τρεις μέρες μετά, μυθιστόρημα, 2014

Την ώρα που ο ήλιος κρυβόταν πίσω από τον Υμητό η Διδώ άφησε την παραλιακή κι έστριψε δεξιά στον παράδρομο. Κλεισμένη στις σκέψεις της, μόλις που πρόλαβε να δει ότι είχε προσπεράσει τη διακριτική ταμπέλα «ΙΡΙΣ, Πρώτυπη μονάδα φροντίδας ηλικιωμένων», σχεδόν κρυμμένη από τις φουντωμένες πικροδάφνες.

«Πάλι τα ίδια...» άκουσε τον εαυτό της να μουρμουρίζει. «Προσπέρασα, λες κι είναι η πρώτη φορά που έρχομαι! Αυτή η ταμπέλα δε φαίνεται με τίποτα. Αλλά κι εγώ... τόσες φορές...»

Εκνευρισμένη με την αφηρημάδα της, φρενάρισε απότομα, έκανε όπισθεν και μέσα σε σύννεφα σκόνης γύρισε στην πραγματικότητα: αν και ήταν Σάββατο, δε βρισκόταν στην καθιερωμένη έξοδο με την κόρη της αλλά στον δρόμο προς το Σούνιο και το πολυτελές γηροκομείο που φιλοξενούσε τη Νάνα.

Ήταν η ώρα που *«ο αποχωρών ήλιος σε προκαλεί με τα χρώματά του να σταθείς και να θαυμάσεις το μεγαλείον της φύσεως»* – μια φράση κλισέ, που έκανε έξαλλη τη Διδώ όταν κάθε σούρουπο άκουγε την κυρία Ηλέκτρα, τη μητέρα της, να την εκφέρει με στόμφο μπροστά στην μπαλ-

κονόπορτα της δυτικής βεράντας που από το μεσημέρι και μετά την έψηνε ο ήλιος.

Με την πρώτη στάλα δροσιάς που έμπαινε στη σφραγισμένη τραπεζαρία, η νοικοκυρά ξεχνούσε τα γεμιστά και το ξεσκόνισμα κι άφηνε τη ρομαντική της διάθεση να ξεχειλίσει. Αυτή τη ρομαντική διάθεση που όλοι –ή τουλάχιστον οι περισσότεροι– διαθέτουν, και τις περισσότερες φορές, καθημερινές και αργίες, φροντίζουν να τη θάβουν κάτω από ποδιές, πρόχειρες ρόμπες και ρούχα εργασίας στα τριόβαθα της ψυχής τους. Ίσως για να προφυλάξουν την εικόνα του ευάλωτου εαυτού τους από κακεντρεχή σχόλια· την εικόνα ενός ατόμου που δεν πατάει στη γη, αλλά πετώντας χαλαρά στον αέρα ονειρεύεται ξύπνιο – μια κατάσταση επικίνδυνη για εκπτώσεις και παραχωρήσεις κάθε είδους, κυρίως προς τον εαυτό τους.

Η Διδώ έστριψε. Και στα εκατό μέτρα που χώριζαν τον δρόμο από την πύλη του γηροκομείου κατόρθωσε να πετάξει όλες τις σκέψεις που τριβέλιζαν το μυαλό της και να συγκεντρωθεί στον λόγο που την έφερε για τρίτη φορά μέσα στην εβδομάδα στο «ίδρυμα», όπως κομπάζει το αποκαλούσαν οι άνθρωποι του σπιτιού της. Πέρασε την πύλη χαιρετώντας τον γνώριμο θυρωρό που, ακόμα μια φορά, με το πλατύ του χαμόγελο της έδειξε με το χέρι το δίπατο κτίριο στο βάθος του κήπου.

«Στο βάθος για την κυρία Νάνα, ξέρετε εσείς...» ψιθύρισε σκύβοντας συνωμοτικά στο ανοιχτό παράθυρο.

Ωραίος τύπος ο θυρωρός, ήξερε και το όνομά του: Τρύφωνας. Κύριος Τρύφωνας.

Ήταν η ώρα πριν από το δείπνο, η πιο επίσημη της ημέρας, και η Διδώ βρήκε το σαλόνι γεμάτο από τους «πελάτες» της επιχείρησής. Όπως πάντα, τους βρήκε ντυμένους και στολισμένους να διασκεδάζουν, ο καθένας με τον τρόπο του: αγοράκια και κοριτσάκια σε παιδική χαρά: λίγοι καλοστεκούμενοι έπαιζαν χαρτιά και τάβλι, οι περισσότεροι, προσηλωμένοι σε απλά επιτραπέζια παιχνίδια, παρακολουθούσαν με αγωνία το ζάρι με τις μαγικές κουκκίδες, αλλά και το πόνι τους να κατακτά τα χρωματιστά τετραγωνάκια στο «φιδάκι» ή στον «γκρινιάρη».

Όπως στις παρέες των πιτσιρικών, ακούγονταν κι εδώ προτροπές, θυμωμένες διαμαρτυρίες και ξεφωνητά που συνήθως κατέληγαν σε καβγάδες.

«Εγώ δεν πάω πίσω. Όχι! Θα ξαναριζώ...»

«Κλέβεις... Ηρώ, κλέβεις...»

Η Ηρώ, ντροπιασμένη, τους γύριζε την πλάτη κλαίγοντας, ενώ κάποιος άλλος, πιο νευρικός, αναποδογύριζε την καρτέλα του παιχνιδιού επισύροντας τις διαμαρτυρίες της παρέας.

«Πάλι τα ίδια! Δεν τρώγεται αυτή η γυναίκα. Κλέβει!»

«Κι εσύ δεν είσαι καλύτερος. Αφορμή ψάχνεις για να τα χαλάσεις όλα...»

«Όταν δε μας συμφέρει, τα σπάμε...»

«Όχι και να βγω εγώ φταίχτης! Άντε από δω που θα μου πεις εμένα...»

Ο γνωστός νευρικός της παρέας δυνάμωνε τον τόνο της φωνής του, ο στριγκός της ήχος ξυπνούσε την οργή των υπολοίπων κι άρχιζαν όλοι μαζί έναν χρήσιμο καβγά, που τους έκανε να βγάζουν τα εσώψυχά τους, να

εκτονώνονται και να ξεσπούν. Όσο φώναζαν όλοι μαζί –κάποιοι χωρίς να θυμούνται πια γιατί–, η προϊσταμένη έμπαινε στη μέση, τους μάλωνε όλους με τη σειρά, τους έβαζε να δώσουν τα χέρια και να μονοιάσουν με το ζόρι. Με την ανακοίνωση του δείπνου επέβαλλε επιτέλους την πολυπόθητη ηρεμία.

«Ησυχάστε, γιατί σήμερα έχουμε τέλεια σούπα, αφρότα μπιφτέκια, σαλάτα και μετά, ειδικά γι' απόψε, μια έκπληξη! Κρέμα καραμελέ!»

Εξαιρετικό νέο. Επιφωνήματα χαράς διαδέχονταν την αναγγελία του γλυκού, γέλια, λίγα χειροκροτήματα, «εγώ ήθελα κανταΐφι» – η καθυστερημένη παρατήρηση κάποιου δύσκολου που έπεφτε στο κενό.

Μερικοί, αδιάφοροι για ό,τι γινόταν γύρω τους και με το πρόσωπο βυθισμένο στην εφημερίδα ή στο βιβλίο τους, διάβαζαν –ή παρίσταναν ότι διαβάζουν– με σπουδή.

Μια παρέα από κυρίες καθαρές και καλοντυμένες έπλεκαν μηχανικά δαντέλες με το βελονάκι, άλλες με τα μάτια καρφωμένα στην τηλεόραση έπλεκαν με βελόνες τους καημούς τους σε μακριά κασκόλ, ενώ σχολίαζαν μεγαλόφωνα τα πάθη των ηρώων στα τούρκικα σίριαλ.

«Δεν έπρεπε να το κάνει αυτό η Εμινέ...»

«Είναι πανούργα...»

«Σίγουρα θα το βρει μπροστά της...»

Δίπλα στη σκάλα δύο συγκεκριμένοι «πελάτες» έπαιζαν μόνιμα σκάκι, ενώ άλλοι τέσσερις τους παρακολουθούσαν βάζοντας στοιχήματα χωρίς αντίκρισμα.

Η Νάνα, η αγαπημένη θεία της Διδώς, δεν ανήκε σε καμία απ' αυτές τις ομάδες. Ξεκομμένη από κάθε πραγματικότητα, περνούσε την ημέρα της βυθισμένη στο σκοτεινό τέλμα της άνοιας, βιδωμένη στην πολυθρόνα της.

Προχωρώντας στο βάθος, η νέα γυναίκα την ξεχώρισε από μακριά πίσω από το γυάλινο χώρισμα της πτέρυγας των ανοϊκών. Τη στιγμή που πλησίαζε την πόρτα τής έκοψε τον δρόμο ο στρατηγός, ο κύριος Ξενοφών με τ' όνομα, ο οποίος, αφού της έριξε μια φονική ματιά, της είπε άγρια:

«Φύγε! Άσε με να περάσω, γιατί αλλιώς... Αμ σε είδα που ήρθες πάλι. Σε είδα... νόμιζες πως δε σε είδα; Αλλά εγώ...»

Σε φανερή σύγχυση, σκουντουφλώντας σε καρέκλες και τραπέζια, συνέχισε την πορεία του προς το ασανσέρ χωρίς να τελειώσει τη φράση του.

«Άσε με... θα σε χτυπήσω!» φώναξε με λύσσα σε μια τραπεζοκόμο που βρέθηκε στον δρόμο του και προσπάθησε να τον βοηθήσει.

Ακόμα μια φορά χρησιμοποιούσε το μπαστούνι του όχι ως βοήθημα για την ασταθή του βάδιση, αλλά ως όπλο, ως απειλή και ως μέσο επιβολής της αδύναμης πια θέλησής του σε όποιον δεν ήθελε να συμμορφωθεί με τις απαιτήσεις του.

Η αλήθεια ήταν ότι από προηγούμενες επισκέψεις στο ίδρυμα η Διδώ είχε καταλάβει πόσο η παρουσία της εκνεύριζε και αποσυντόνιζε τον απόστρατο αξιωματικό. Ωστόσο, χωρίς να δίνει και μεγάλη σημασία στη συμπεριφορά του, τον προσπερνούσε, αδυνατώντας να καταλάβει πως ο ολιγόλεπτος χωρισμός από τη Νάνα «του» μπορούσε να του δημιουργήσει τέτοια ταραχή. Φυσικά, παρόβλεπε το

γεγονός ότι η έννοια του χρόνου και της διάρκειάς του ήταν γι' αυτόν χαμένη, άγνωστη, και γι' αυτό απειλητική.

«Αυτός ο άνθρωπος στα νιάτα του ήταν σπουδαίος και τρανός. Παρασημοφορημένος αξιωματικός, γνωστός για τις ικανότητές του, είχε διατελέσει ως και αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Στρατού. Για σκεφτείτε, δεν ήταν και λίγο! Κρατούσε στα χέρια του τη λειτουργία του στρατεύματος. Και τώρα είναι κλεισμένος σε τέσσερις τοίχους! Η “μια στιγμή” και το “πάντα” έχουν γι' αυτόν την ίδια διάρκεια».

Μιλούσε η προϊσταμένη, που με κόπο, αλλά και τρόπο, είχε καταφέρει, άλλη μια φορά, να τον απομακρύνει από τη Διδώ.

«Σας το έχω ξαναπεί. Είναι ερωτευμένος με τη θεία σας και σας θεωρεί απειλή. Φοβάται μήπως χάσει την αγαπημένη του. Σας ζηλεύει».

Δε γελούσε, μιλούσε σοβαρά. Ο στρατηγός και ήταν ερωτευμένος, και ζήλευε θανάσιμα όποιον τον κρατούσε μακριά από τη συντροφιά της διαλεχτής του.

Αυτή η ίδια συζήτηση με την προϊσταμένη την πρώτη φορά που η Διδώ βρήκε τη Νάνα στη γνωστή της θέση, να κρατάει σφιχτά το χέρι του στρατηγού, την είχε αναστατώσει. Η αποκαλυπτική εικόνα δύο γέρων που με μάτια κλειστά απολάμβαναν την επαφή των χεριών τους της είχε φέρει έναν κόμπο στον λαιμό. Κανείς από τους δύο δεν αναγνώριζε τον σύντροφό του, τουλάχιστον με τη λογική· ωστόσο τον αποζητούσε και του κράταγε το χέρι, νιώθοντας ασφαλής και συντροφευμένος. Δυο άνθρωποι στη δύση της ζωής τους και με τα μυαλά χαμένα, σπρωγμένοι από παντοδύναμες γενετήσιες ορμές, οδηγούνταν

ο ένας στην αγκαλιά του άλλου. Ορμές που τους επέτρεπαν να έχουν αισθήματα δυνατά και κυρίαρχα, όπως είναι η αγάπη και η ζήλια.

Πόσο γελασμένη ήταν όταν νόμιζε πως είχε μάθει όλα όσα αφορούσαν τη ζωή στο ίδρυμα! Πόσο ανεπαρκείς ήταν οι ωριαίες, αν και συχνές επισκέψεις της στο μέρος που, σε κάποια άσχετη συζήτηση, ο Σταύρος, ο άντρας της, το είχε ονομάσει «η τελευταία στάση». Μέχρι εκείνη τη στιγμή ξεγελούσε τον εαυτό της εξηγώντας σε όποιον τη ρωτούσε ότι οι τρόφιμοι της συγκεκριμένης πανσιόν ζούσαν ευτυχισμένοι, αναπνέοντας τον καθαρό αέρα και απολαμβάνοντας όλες τις περιποιήσεις και τις ανέσεις, σε μια καλά κουρδισμένη μονάδα φροντίδας υπερηλίκων με ιατρική κάλυψη. Τι άλλο θα μπορούσε να ζητήσει κανείς, ιδίως για άτομα που η λογική τα έχει εγκαταλείψει από καιρό;

Αγνοούσε την αλήθεια, ή τη βόλευε να αγνοεί την αθέατη πλευρά των πραγμάτων, τη λειτουργία ενός άλλου κόσμου μέσα στον κόσμο της, ενός άγνωστου πλανήτη που περιστρεφόταν στο δικό του σύμπαν. Οι ώρες και οι μέρες εδώ είχαν άλλη διάρκεια, το φαγητό άλλη γεύση, τα αισθήματα άλλη ένταση. Κι εκείνη, όντας τελείως αδιάβαστη, τα θεωρούσε άραγε πιο δυνατά, πιο χαλαρά, ή απλώς αλλιώς;

«Στρατηγέ, σας παρακαλώ μη φεύγετε... Σας παρακαλώ...» άρχισε να του λέει κι αυτή τη φορά, όπως και τις προηγούμενες. Αλλά, πριν προλάβει να ολοκληρώσει τη φράση της, δέχτηκε μια ματιά που φανέρωνε την απόλυτη περιφρό-

νηση προς το πρόσωπό της και σταμάτησε απότομα να μιλάει. Ο κύριος Ξενοφών, κραδαίνοντας το μπαστούνι πάνω απ' το κεφάλι της, βρήκε επιτέλους το πλήκτρο κλήσης του ασανσέρ. Πιέζοντάς το συνεχώς με το τρεμάμενο αριστερό του χέρι, μουρμούρισε ξανά μία από τις λίγες σωστές φράσεις που μπορούσε ακόμα να λείει την κατάλληλη στιγμή στον κατάλληλο άνθρωπο.

«Μη δικαιολογείστε! Ξέρω, ξέρω εγώ τι περιμένετε από μένα. Φεύγω αμέσως και σας αφήνω να επελάσετε. Τούτο σας λέω μόνο: Αίσχος!»

Προσπάθησε, χωρίς να το καταφέρει, να τον σταματήσει συγκρατώντας τον από το μανίκι, ψελλίζοντας κι εκείνη με τη σειρά της στη γυρισμένη πλάτη του: «Μη φεύγετε! Σας παρακαλώ, γυρίστε στη θέση σας. Με τη Νάνα δεν έχουμε μυστικά».

«Μη με ακουμπάτε, θραυστάτη! Μη με ενοχλείτε!»

Σχεδόν στριγκλιζε.

Η Διδώ άφησε απότομα το μανίκι του και τον είδε να τρέμει από θυμό την ώρα που ο οδηγός του ασανσέρ έκλεινε την πόρτα πίσω του.

«Ο στρατηγός έχει βαρύνει πολύ. Όχι σωματικά –τον είδες, άλλωστε, πώς τρέχει– αλλά πνευματικά. Είναι θέμα αν ολόκληρη μέρα ξεστομίζει μια κουβέντα που να έχει έστω και κάποιο στοιχειώδες νόημα. Έχοντας μετακομίσει μόνος του στην παρέα των “κοριτσιών” που επικοινωνούν ελάχιστα, και περνώντας τη μέρα του κρατώντας το χέρι της Νάνας, έχει αποκοπεί από κάθε πραγματικότητα. Ο παλιός του σύντροφος στο τάβλι, ο κύριος Μελάς, μόνος πια, και αρνούμενος κι αυτός να συναναστραφεί οποιονδή-

ποτε άλλον, ρίχνει πασιέντζες όλη την ημέρα –πασιέντζες που δε βγαίνουν ποτέ– υπαγορεύοντας ακατάληπτες συμβουλές σε έναν αόρατο συμπαίκτη. Σε όποιον τον πλησιάσει λέει δυο τρεις φορές “πεινάω”, που το ξεχνάει τη ίδια στιγμή για να ξαναγυρίσει στους βαλέδες και τους ρηγάδες του. Τι να κάνουμε, οι ηλικιωμένοι μας έχουν τις ιδιορρυθμίες τους».

Η Διδώ άκουγε με προσοχή τη νεότερη από τις δύο διευθύντριες του ιδρύματος, φίλη πια μετά από τόσα χρόνια συναναστροφής, να της μιλάει λες και συνέχιζε κάποια ήδη αρχινισμένη συζήτηση, δείχνοντας με το κεφάλι τον στρατηγό σε μια κίνηση απέραντης τρυφερότητας. Η πρόσχαρη αυτή γυναίκα με τα καλοχτενισμένα μαύρα μαλλιά, με άγρυπνο βλέμμα χτένιζε τον χώρο. Βαθιά θρησκευόμενη, χωρίς να το δείχνει και χωρίς να προκαλεί με ακραίες συμπεριφορές, ήταν φανερό ότι είχε αφιερώσει τη ζωή της στη θρησκεία και στους γέρους της.

«Ο γιος του, που ήρθε χθες, είναι απελπισμένος. Ο στρατηγός, χωρίς να σηκωθεί από τη θέση του δίπλα στη Νάνα, τον διέταξε να του γυαλίσει τα παπούτσια, να τσακιστεί να φύγει και να μην παρουσιαστεί μπροστά του αν δεν τον καλέσει».

Η Διδώ την κοίταξε παραξενεμένη.

«Νομίζω ότι τον είδα ξυπόλυτο...» είπε.

«Φυσικά, καλά το παρατήρησες. Ο στρατηγός δε φοράει παπούτσια. Είναι σχεδόν δυο μήνες που μόλις του τα βάλεις τα βγάζει. Όταν χάνουν το μυαλό τους... Τι να πεις; Είναι να τους λυπάσαι... Αυτά. Τα λέμε. Η Νάνα είναι εκεί που ξέρεις, με τα κορίτσια...»

Την άφησε να προχωρήσει μόνη της ως το βάθος της μεγάλης σάλας προσπερνώντας μικρές συντροφιές άλλων ηλικιωμένων, μέχρι που έφθασε στη χωρίς πόμολο τζαμπορτα που χώριζε τις δύο πτέρυγες του γηροκομείου. Χτύπησε και της άνοιξε ο γνωστός νοσοκόμος που συνήθως έκανε βάρδια την ημέρα.

«Για την κυρία Νάνα, έτσι; Στο βάθος, ξέρετε...»

Βρήκε τη γνωστή συντροφιά του βορινού παράθυρου, τις έξι σχεδόν διάφανες, πορσελάνινες γριούλες καθισμένες στις πάνινες πολυθρόνες τους, αυτές που λέμε «του σκηνοθέτη», να επωάζουν αγόγγυστα τον θάνατό τους. Ήταν άψογα ντυμένες για το δείπνο, πλυμένες και σιδερωμένες –η περιποίηση στο ίδρυμα ήταν πάντα υποδειγματική–, τοποθετημένες σε ημικύκλιο, η μία δίπλα στην άλλη, απέναντι από τη μεγάλη οθόνη μιας κλειστής τηλεόρασης, με την πλάτη γυρισμένη στο παράθυρο.

Σε αρκετές από τις συχνές επισκέψεις της στη Νάνα, η Διδώ είχε παρατηρήσει την αδιάφορη, σχεδόν μελαγχολική θέα αυτού του χωρίς κουρτίνες παράθυρου: ένα πράσινο χαλί από γρασίδι εξαιρετικά συντηρημένο μ' έναν θάμνο στη δεξιά του γωνία κλαδεμένο ολοστρόγγυλο, σαν μια μπάλα που, προδίδοντας το σχήμα της, δεν κυλούσε πουθενά. Τίποτα ζωντανό δεν έσπαγε αυτή την τέλεια ακινησία, αφού η έντονη κλίση του εδάφους το έκανε ακατάλληλο για περίπατο. Ζώα δεν κυκλοφορούσαν στο ίδρυμα. Παρά τις συστάσεις των ειδικών που λένε ότι ένα κατοικίδιο είναι η καλύτερη παρέα για έναν ηλικιωμένο, εδώ τα

τετράποδα βρίσκονταν σε διαρκή απαγόρευση. Οι πολλοί που τα αγαπούσαν δεν μπορούσαν να επιβάλουν τη θέλησή τους, γιατί μερικοί άλλοι τα σιχαίνονταν. Όλοι δυνητικά θα μπορούσαν στην αρχή να τα ανεχθούν και στη συνέχεια να τα συνηθίσουν, όμως η μειοψηφία που τα φοβόταν και αγρίευε στη θέα και το άγγιγμά τους καθόριζε το καθεστώς: «Όχι στα ζώα».

«Κι εσείς κι εμείς έχουμε τα δίκια μας. Αλλά να ξέρετε ότι δεν υπάρχει τίποτα πιο θλιβερό, αλλά και πιο επικίνδυνο, από έναν γέρο σε υστερία», είχε πει σε άσχετη περίπτωση ο γιατρός του ιδρύματος.

«Κι εγώ θα πάθαινα υστερία αν με κλείνατε σ' έναν χώρο με σφραγισμένα ανοίγματα», του είχε απαντήσει η Διδώ, και του είχε δείξει το παράθυρο που βρισκόταν πίσω από τη Νάνα, αυτό που δεν άνοιγε ποτέ, και το οποίο θα μπορούσε να έχει αντικατασταθεί από μια νεκρή φύση ζωγραφισμένη στον τοίχο.

«Εσείς; Συγκρίνετε ανόμοια πράγματα. Εσείς είστε υγιής. Η κατάσταση αυτών που κάθονται δίπλα στο συγκεκριμένο παράθυρο δεν τους επιτρέπει να ξεχωρίσουν τη διαφορά. Τα λέμε...» της είχε πει και την είχε αφήσει σκεφτική να κρίνει τα λόγια του.

Ωστόσο, κάποιες ηλιόλουστες φωτεινές ημέρες είχε δει τον ήλιο, λίγο πριν δύσει, να σταματάει διαδοχικά στα πρόσωπα των κοριτσιών και να τους χαρίζει σαν πολύτιμο δώρο μια ολόχρυση αχτίδα του. Μια πηγή χαράς αρκετή για να ξυπνήσει αυτές τις μαγεμένες περιγίπισσες από τον χρόνιο λήθαργο και να τις κάνει να αποσύρουν, έστω και στιγμιαία, το απλανές βλέμμα από την κλειστή τηλεό-

ραση και το γρασίδι του κήπου και να το εστιάσουν σε κάτι πιο ενδιαφέρον.

Αρκετές φορές είχε δει –«είχε παρακολουθήσει» είναι η σωστή έκφραση– το λευκό φως να ξαναγράφει τα ξεχασμένα χαρακτηριστικά στα αφασικά και σκαμμένα από ρυτίδες πρόσωπα, να σκιάζει τα θολά μάτια και τα μαδημένα βλέφαρα, να εξαφανίζει τις σκληρές μακριές τρίχες από τα πιγούνια τους και να παίζει με τη σκιά στα άσπρα ή ασημένια μαλλιά – σγουρά, αραιά, κοντοκουρεμένα ή μαζεμένα σε ασθενικούς κότσους κολλημένους σε άτριχα κρανία. Είχε ακούσει λέξεις στρογγυλές, λέξεις γλυκές, λέξεις ευφορίας να σχηματίζονται σαν λαμπερές σαπουνόφουσκες στον αέρα τις στιγμές που η ηλιαχτίδα γαργαλούσε τα κορίτσια στα μάτια και στα χείλη· λέξεις που έβγαιναν ακατάληπτες από χαώδη στόματα, σφυριχτές από χαλαρές οδοντοστοιχίες, φτυσμένες από περίσσια σάλια. Ήταν ένας ήχος χαράς μπερδεμένος σ' ένα μοναδικό, συγκεχυμένο ίσο, βουητό από μικρά παιδιά σε τάξη δίχως δάσκαλο.

Κάπου κάπου ακούγονταν τσιριχτά γέλια που κατέληγαν σε ξέφρενα χάχανα – ή λυγμούς, όταν έκπληκτα ξεφωνητά άγνωστης αιτίας άλλαζαν τη διάθεση της ομάδας και την οδηγούσαν πρώτα σε κορύφωση του γέλιου και την επόμενη στιγμή σε ομαδική κατάρρευση. Λέξεις απρεπείς που ακούγονταν εδώ κι εκεί τις έσπρωχναν σε μια κατάσταση ομαδικής υστερίας, που άρχιζε πάντα με την οριστική επιστροφή της σκιάς στην αριστερή άκρη της παρέας, στο σκοτεινό μέρος της κορνίζας που όριζε το παράθυρο, και συνήθως συνοδευόταν από έναν περίεργο ρυθμι-

κό χτύπο στο ξύλινο δάπεδο· έναν χτύπο που άρχιζε αργός κι επίμονος, συνέχιζε έντονος κι επιτακτικός και με την αποχώρηση της ηλιαχτίδας γινόταν διαρκής, ανυπόφορος, εκνευριστικός. Σαν απάντηση σε διάλογο, τα χάχανα και τα «γαλλικά» πολλαπλασιάζονταν κι ένα υπόγειο ερεθιστικό μουρμουρητό που τα συνόδευε εξαργύωνε την κυρία που χτυπούσε το μπαστούνι.

«Αύριο με τον κηδεμόνα σου, αναιδεστάτη!»

«Σαν πειστωμένο παιδί που χτυπάει τα πόδια του για να περάσει το δικό του. Η κυρία γυμνασιάρχης δεν ξεχνάει τις συνήθειές της», παρατήρησε μία απ' αυτές τις φορές η προϊσταμένη.

Η συνταξιούχος εκπαιδευτικός στεκόταν άλλη μια φορά ορθή και η δυνατή φωνή της που ακουγόταν καμπανιστή έσπαγε τη φούσκα της πρόσκαιρης ευτυχίας της παρέας. Ο αδιάκοπος και θυμωμένος ήχος του μπαστουιού στο πάτωμα έπνιγε τα λόγια της, που άλλαζαν από παράσταση σε παράσταση.

«Σιωπή, βρέχει. Έξω βρέχει... Εγώ πάω να πάρω την ομπρέλα μου κι εσείς διαλυθείτε αμέσως. Και ήσυχα».

Στηριγμένη απ' όπου μπορούσε να πιαστεί, έφτασε στην μπάρα που διέτρεχε κατά μήκος τον τοίχο, εκεί όπου υπομονετικά περιέμεναν αυτά που στο ίδρυμα ονόμαζαν «οχήματα των κοριτσιών»: απλά μπαστούνια, τρίποδα, και «πι» για τις πιο άτυχες, αυτές που είχαν γευτεί την εμπειρία καταγμάτων και χειρουργείων και κυκλοφορούσαν παραγεμισμένες με λάμες, καρφιά και βίδες.

«Μπουμπουνίζει», ξαναείπε η κυρία γυμνασιάρχης και κοντοστάθηκε για μια στιγμή στο παράθυρο. Με βλέμμα

κενό εξέτασε την πράσινη αδιαφορία του κήπου κουνώντας το κεφάλι της σε άρνηση. Για ποιο πράγμα διαφωνούσε; Ίσως για το πραγματικό χρώμα του γρασιδιού που η ομίχλη του μυαλού της απαγόρευε να δει. Τι να ήταν γι' αυτήν το πράσινο; Τι να αντιπροσώπευε; Χρώμα; Κατάσταση; Όσο για τη βροχή, την είχε ήδη ξεχάσει.

Η Διδώ πλησίασε τη συντροφιά χωρίς να τραβήξει την προσοχή τους, μια κι όλες ήταν απασχολημένες με «τη Μαρία που κλαίει». Στάθηκε πίσω απ' το σγουρό, ασημένιο κεφάλι της αγαπημένης της θείας, παρατήρησε τη γαλάζια ζακέτα της ανέμελα ακουμπισμένη στην άδεια θέση του κυρίου Ξενοφώντα, του υποθετικού αρραβωνιαστικού της, και την έπιασε μαλακά απ' την πλάτη.

«Γεια σου, θείτσα», της είπε σιγανά.

Αλλά ο χαιρετισμός έμεινε στο κενό. Η Νάνα δεν απάντησε· μόνο, συνεχίζοντας μια δική της σκέψη, της είπε σε τόνο εμπιστευτικό:

«Αυτή που βλέπεις, ε, λοιπόν, αυτή η κακομοίρα τα 'χει χαμένα...»

Έχοντας ξεχάσει τους καλούς της τρόπους, έδειξε με τον δείκτη τεντωμένο τη Μαρία απέναντί της και, σαν κακομαθημένο παιδί, συνέχισε έναν μακρύ μονόλογο σχετικό με το γέλιο και το κλάμα της συντρόφισσάς της.

«Είναι το ίδιο πράγμα», κατέληξε. «Μόνο που το ένα είναι χαρούμενο και το άλλο λυπημένο, όπως μας είπε η δασκάλα. Εσύ το ήξερες αυτό;»

Μετά τον αιφνιδιασμό μιας ερώτησης που δεν έχει ξα-

νακάνει, ακολουθεί το γνωστό «τίνος είσαι εσύ, παιδί μου;» και, επιτέλους, γυρίζει να την κοιτάξει.

«Α πα πα!» συνέχισε. «Πόσο μεγάλωσες! Από μικρούλα σε ήξερα, αλλά τώρα πια δε σε ξέρω. Μην είσαι της Μαρίας;»

Η Διδώ της εξήγησε ακόμα μια φορά, όπως και σε κάθε επίσκεψη, ότι δεν είναι της Μαρίας· είναι η Διδώ, η κόρη της αδερφής της, η κόρη της καρδιάς της, η κόρη που αυτή η ίδια μεγάλωσε σαν παιδί της.

Την ακούει με μάτια έκπληκτα.

«Αα!» λέει· και την κοιτάζει από πάνω ως κάτω, την περιεργάζεται απορημένη, την ακουμπάει δειλά, κάποτε τη μυρίζει σαν ζωάκι· κι όταν, έστω και στιγμιαία, την αναγνωρίζει, κρεμιέται στον λαιμό της και της λέει συνωμοτικά:

«Σήμερα ο αρραβωνιαστικός μου θα με πάρει από δω... Ξέρεις, έχω κι εγώ ένα κοριτσάκι, Διδώ το λένε. Εσύ το ήξερες αυτό;»

«Σίγουρα», της απάντησε η ανιψιά της – άλλη μια φορά, όπως πάντα. «Εγώ τα ξέρω όλα!»

Και περιμένει να περάσει η έξαψη της πρώτης επαφής και, αν είναι τυχερή, το μυαλό της θείας της να κάνει ένα θετικό «κλικ», ώστε να μπορέσει να της εξηγήσει τον λόγο που την έφερε στο γηροκομείο σε μέρα εκτός επισκεπτηρίου, που είναι οι Δευτέρες και οι Πέμπτες.

«Έλα», της είπε, «να πάμε μια βόλτα στον κήπο».

Και τη σήκωσε μαλακά, γνωρίζοντας ότι κάθε απότομη κίνηση της προκαλούσε πανικό.

Καθισμένη δίπλα της σ' ένα παγκάκι, η Διδώ παρατήρησε πώς τα ξαφνικά γερασμένα χέρια με τις φουσκωμένες φλέβες χάιδευαν νευρικά το ύφασμα της ρόμπας της, πώς το φίνο δέρμα του προσώπου, πάντα λευκό κι αφεγάδιαστο, χαρακωμένο από αμέτρητες μικρές, γελαστές ρυτίδες ριγούσε στο απογευματινό αεράκι. Παρατήρησε τον ζαρωμένο λαιμό που εξακολουθούσε να είναι γι' αυτήν μια φωλιά, μια ζεστή κρυψώνα, μια καταφυγή που παλιά μύριζε «Νάνα» και το ακριβό άρωμά της, κι από τότε που ήρθε στο ίδρυμα μυρίζει σαπούνι Μασσαλίας και κολόνια λεμόνι, αυτή που συχνά καταλήγει στον νιπτήρα του δωματίου της – «αυτό μυρίζει ξίδι!»– ή χυμένη ολόκληρη πάνω στο φόρεμά της – «αυτό μυρίζει πολύ ωραία...»

Όπως καθόταν, το κορμί της, λεπτό και λυγερό, στεκόταν όρθιο, το κεφάλι ακουμπούσε με χάρη στους στρογγυλούς της ώμους. Όπως μιλούσε, η Διδώ θαύμαζε το ρόδινο στόμα με τα κάπως αραιά, χωρίς λάμψη δόντια που, έχοντας χάσει οριστικά το παλιό λευκό τους χρώμα, θύμιζαν κοκάλινα πλήκτρα πιάνου. Πυκνά σγουρά μαλλιά με ανταύγειες χιονιού στεφάνωναν το πρόσωπό της, αλλά τα μάτια της, άλλοτε μελένια κι άλλοτε πράσινα σαν τα φύλλα της ελιάς, τα μάτια που θέρισαν καρδιές στα νιάτα τους, κοιτούσαν απλανή το κενό.

Η καρδιά της Διδώς πλημμύρισε τρυφερότητα. Την πήρε στην αγκαλιά της και κρατώντας τη σφιχτά στο στήθος της ψιθύρισε στ' αυτή:

«Αχ βρε Νάνα, πόσο τάχα βλέπεις;»

Είχε δει τη θεία της ακόμα και μέσα στο γνωστό περιβάλλον του δωματίου της να σκοντάφτει, κάποιες φο-

ρές που προσπαθούσε να φάει μόνη της να μη στοχεύει το στόμα της και άλλες πάλι, θέλοντας να αντιληφθεί κάτι καινούργιο ή ξένο, να το μυρίζει ή να το ψηλαφεί με κινήσεις τυφλής. Ο οφθαλμίατρος που την παρακολουθούσε είχε απαντήσει στην ερώτησή της με τις λέξεις «αναμενόμενη τύφλωση, απόρροια της ηλικίας και της κατάστασής της». Κι όταν εκείνη παρατήρησε «το αναμενόμενο δεν είναι και αποδεκτό», κούνησε το κεφάλι του και της έδειξε τον ουρανό. «Ο Θεός...»

Ασυναίσθητα, θυμάται η Διδώ, είχε γυρίσει τα μάτια της προς τα επάνω, στην κατοικία του Θεού. Σε επίκληση; Ίσως. Αλλά ο Παντοδύναμος, αυτός που χρεώνεται για τις ευτυχίες και τις δυστυχίες των ανθρώπων, ο πρώτος και καλύτερος βοηθός των γιατρών που μερικές φορές βλέπουν τα οπλοστάσια της γνώσης τους να αποδεικνύονται ανεπαρκή και τα λόγια μικρά και λίγα, δεν ανταποκρίθηκε στο παρακλητικό της βλέμμα.

«Και πώς προβλέπεται να εξελιχθεί; Τυφλώνεται;»

«Μπορεί η κατάστασή της να μείνει στάσιμη, μπορεί να χειροτερέψει. Πάντως δε θα βελτιωθεί. Είναι ανώφελο, αλλά και δε μου επιτρέπεται να σας δίνω μάταιες ελπίδες», της είχε πει.

«Αχ θείτσα!»

«Με πονάς», είπε η Νάνα· και σπρώχνοντας μακριά τα χέρια της ανιψιάς της ξέφυγε από το αγκάλιασμά της.

Η Διδώ αναστέναξε και τα μάτια της γέμισαν δάκρυα. Της έφτιαξε λίγο τα ρούχα και κρατώντας απαλά το λεπτό, στεγνό της χέρι συνέχισε να της μιλά για γατάκια και σκυλάκια, παπαρούνες και κυκλάμινα, για την άνοδο της

θερμοκρασίας στους πόλους και την κατάσταση της ανεργίας με μια υπομονή που δεν ήξερε ότι διαθέτει. Περίμενε τη στιγμή που στα μάτια της θ' άστραφτε το φωτάκι που δήλωνε «μίλα μου, τώρα καταλαβαίνω».

Αλλά, όπως τις περισσότερες φορές, το θαύμα δεν έγινε. Τα μάτια της Νάνας κοίταζαν σε ένα αυστηρά προσωπικό όσο και άγνωστο όραμα και παρέμειναν αδιάφορα στα λεγόμενα της ανιψιάς της που, μετά από τρία τέταρτα άσκοπου μονόλογου για τη θάλασσα που «μπορεί να μη φαίνεται από το σημείο που καθόμαστε, αλλά μπορούμε να περπατήσουμε λίγο και να τη δούμε», παραιτήθηκε από κάθε προσπάθεια.

«Δεν πειράζει, αγάπη μου», της είπε, παρηγορώντας πρώτα τον εαυτό της. «Θα έχουμε όλο τον καιρό για βόλτα και συζήτηση μια άλλη μέρα, που και οι δυο θα είμαστε ξεκούραστες και σε καλύτερη φόρμα».

«Πεινάω...» της απάντησε η Νάνα, εστιάζοντας για μια στιγμή ένα περαστικό της βλέμμα στα μάτια της κι ύστερα, γέρνοντας πίσω το κεφάλι, άνοιξε το στόμα της σαν μικρό πουλί που περιμένει τροφή απ' τον ουρανό.

Η Διδώ έβγαλε από την τσάντα της το ζελέ που της είχε φέρει, της το έδωσε να το κρατάει κι άρχισε να την ταΐζει παρακολουθώντας τη να καταπίνει την κάθε κουταλιά με απίστευτη λαιμαργία και να πλαταγίζει δυνατά τα χείλη της. Την τάιζε αργά και προσεκτικά, θέλοντας να αποφύγει τη βίαιη αντίδραση που προκαλούσε στην άρρωστη και ο παραμικρός λεκές στο φόρεμά της.

Όσο διαρκούσε η τελετουργία του ζελέ στο πρόσωπό της είχε απλωθεί μια έκφραση απέραντης ευδαιμονίας.

Αφού τελείωσε, την άφησε να ελέγξει το πλαστικό κουπάκι για να βεβαιωθεί ότι ήταν πια οριστικά άδειο και την παρακολούθησε όπως και όλες τις προηγούμενες φορές να σουφρώνει τα φρύδια της και να λέει άγρια: «Να πεις στη Διδώ μου ότι αυτό το ολίγο δεν έφτασε, να πάει να μου φέρει κι άλλο».

Με την τελευταία λέξη βυθίστηκε πάλι στον εαυτό της, σημάδι ότι μαζί με το ζελέ τελείωσε για την ώρα και η επιθυμία της για επικοινωνία.

Την αποχαιρέτησε μ' ένα φιλή στον αγαπημένο λαιμό και της χάιδεψε τα μαλλιά.

«Να είσαι φρόνιμη ως τη Δευτέρα», της είπε.

Κι αυτή «φύγε τώρα», απάντησε. «Άργησες κι η μαμά σου θα σε δείρει. Εγώ θα μείνω εδώ γιατί έχω μια δουλειά που δεν μπορεί να περιμένει».

Την άφησε μόνη της στο παγκάκι να προσπαθεί τεντώνοντας το πόδι να λιώσει ένα χοντρό σαλιγκάρι που είχε την ατυχία να περνάει δίπλα της. Σηκώθηκε να φύγει.

Στη νοσοκόμα που τις παρακολουθούσε έγενεψε από μακριά «φεύγω» με ανάλογο νεύμα του κεφαλιού απάντησε κι εκείνη «εντάξει».

Διέσχισε το υπόλοιπο του κήπου, πλησίασε στον χώρο στάθμευσης και στο μικρό της αυτοκίνητο που περίμενε υπομονετικά να τη γυρίσει στον πραγματικό κόσμο. Μπροστά της απλωνόταν η θάλασσα.

 εν έγινε τίποτα», λέει στη μάνα της που την περιμένει πίσω απ' την πόρτα. «Η Νάνα, όπως ξέρουμε όλοι, δεν επικοινωνεί. Άδικα πήγα. Κι ύστερα, δεν καταλαβαίνω γιατί θα πρέπει να πληροφορηθεί τον θάνατο της αδερφής του άντρα της, δηλαδή της κουνιάδας της, με την οποία, απ' ό,τι ξέρω, δεν είχε καμιά επαφή τα είκοσι τελευταία χρόνια. Ακόμα κι αν ήταν στα καλά της, είμαι σίγουρη ότι δε θα ενδιαφερόταν, ούτε θα πήγαινε στην κηδεία».

«Έτσι λες εσύ που γράφεις τις συμβάσεις στα παλιά σου τα παπούτσια. Άκου δεν καταλαβαίνει! Τον θάνατο τον καταλαβαίνουν όλοι. Κι αυτή δε θα γίνει η εξαίρεση. Στο κάτω κάτω δικιά της συγγενής ήταν η μακαρίτισσα, εγώ χάρη τής κάνω που την ειδοποιώ».

Η μάνα της Διδώς την αποπαιρνει με τον γνωστό υποτιμητικό τρόπο, αυτόν που χρησιμοποιεί εδώ και σαράντα τέσσερα χρόνια, από τότε δηλαδή που γεννήθηκε. Την κοιτάζει άγρια, υψώνει τη φωνή της και προσπαθεί χωρίς επιχειρήματα να περάσει τις απόψεις της με τον αέρα αφεντικού που απευθύνεται σε χαζό υπάλληλο. Κι εκείνη δεν προσπαθεί να απαντήσει, όχι πια, ούτε φυσικά να αντιμιλήσει, αφενός γιατί έχει αποφασίσει από καιρό ότι κάθε

προσπάθεια συνεννόησης μαζί της είναι εκ των προτέρων καταδικασμένη σε αποτυχία και αφετέρου γιατί δε θέλει να την αφήσει να καταλάβει ότι τώρα πια αυτή, η κόρη της, δεν την υπολογίζει· τουλάχιστον όχι περισσότερο από μια γριά γάτα χωρίς νύχια και δόντια.

Έτσι, την αφήνει συστηματικά να λέει ό,τι θέλει, να έχει την τελευταία λέξη στους μικροκαβγάδες τους και να μένει με την ικανοποίηση ότι παραμένει η παλιά Ηλέκτρα, η αδιαφιλονίκητα πρώτη κυρία αυτού του σπιτιού, που ήταν και είναι το βασίλειό της.

«Έχει δίκιο η Ηλέκτρα, Διδώ. Έχει δίκιο η μάνα σου. Δεν υπάρχει *δεν μπορώ*, υπάρχει *δε θέλω*. Άκου δεν καταλαβαίνει η Νάνα! Όποτε τη συμφέρει δεν καταλαβαίνει».

Οι έντονες φωνές που διακόπτουν τη συνομιλία των δύο γυναικών και που, όπως πάντα, εντελώς συμπτωματικά, συντάσσονται με τη γνώμη της Ηλέκτρας, έρχονται από την κουζίνα κι ανήκουν στις δύο αιώνιες φιλενάδες της, από χρόνια χήρες, που στο διάστημα των τριών τελευταίων χρόνων, και για να μη χρειάζεται να γυρίζουν νυχτιάτικα στα σπίτια τους μετά την μπιρίμπα, έχουν μετακομίσει στα τριάρια του πρώτου ορόφου της οικογενειακής πολυκατοικίας των Γαλανών. Είναι οι μανάδες των παιδικών φίλων της Διδώς, γεγονός που τους επιτρέπει να τη βλέπουν πάντα σαν οκτάχρονη, τοποθετώντας τη μόνιμα και πεισματικά στην εποχή που είχαν δικαίωμα να την κατσαδιάζουν μαζί με τα παιδιά τους. Η τρίτη, η επίσης χήρα θεία Αλίκη, τώρα λείπει. Είναι η μοναδική κι αγαπημένη αδερφή του πατέρα της Διδώς, που μετά τον θάνατο του αδερφού της κλείδωσε το σπίτι της όπως ήταν, και σε απορία όλων

ήρθε να συγκατοικήσει με τη νύφη της. Ο μοναχογιός της, που στα δεκαοχτώ του έφυγε για την Αμερική με υποτροφία σπουδών στο διάσημο πανεπιστήμιο *Μπράουν*, έριξε μαύρη πέτρα πίσω του, για δικούς του λόγους. Αυτός, που ήταν –και είναι στις φωτογραφίες– ωραίο παιδί, στα είκοσι δύο του παντρεύτηκε μια συμφοιτήτριά του Αμερικανίδα κι έγινε Αμερικανός. Μέχρι τα τριάντα του απέκτησε τέσσερα παιδιά, φυσικά Αμερικανάκια. Στα τριάντα δύο του χώρισε, και παντρεύτηκε, σε δεύτερο και διαρκή γάμο, μια θέση διευθυντή στο ερευνητικό κέντρο ενός μεγάλου νοσοκομείου της Νέας Υόρκης. Από τότε, μία και μόνη φορά έφερε στην Ελλάδα τα παιδιά του, μια δεύτερη ήρθε για την κηδεία του πατέρα του και μια φορά πήγε σ' αυτόν η μητέρα του, η οποία γύρισε πίσω πριν την ώρα της βρίζοντας το «καταραμένο μέρος όπου όλοι μιλάνε μόνο για λεφτά ή δουλειές και τρέχουν μέρα νύχτα σαν να τους κυνηγάνε».

Αυτή, λοιπόν, η πιο δραστήρια της παρέας, είχε πάει στο άλλο ίδρυμα, αυτό που φιλοξενούσε τη νεκρή πλέον κουνιάδα της Νάνας για να κανονίσει τα της τελετής. Όσπου να γυρίσει, η Διδώ προθυμοποιείται να κάνει καφέδες στην εκνευριστική τριάδα, για να μπορέσει, έστω και για δέκα λεπτά να σταματήσει την άγονη αντιπαράθεση ανάμεσα σ' εκείνη και τα «κορίτσια» που έτσι κι αλλιώς δε συμφωνούν, όχι μόνο μ' αυτήν, αλλά ακόμα και μεταξύ τους.

«Διδώ, άνοιξε! Τι περιμένεις, δεν ακούς το κουδούνι;»

Τη διατάζουν και οι τρεις μαζί.

Ανοίγει υπάκουα και ο σίφοντας θεία Αλίκη την παραμερίζει για να ορμήσει στο σαλόνι, όπου οι άλλες περιμένουν ανυπόμονες τα νέα. Δίνοντας ένα γενικό πεταχτό φι-

λί στον αέρα απαντά χωρίς πρόλογο στα γεμάτα αγωνία «λοιπόν» των κοριτσιών, συνεχίζοντας μια ήδη αρχινισμένη συζήτηση στην οποία η Διδώ δε συμμετέχει.

«Λοιπόν, στο ίδρυμα δεν υπάρχει νεκρή. Η αποκλειστική της, που τώρα φροντίζει μια διπλανή, μου είπε ότι εδώ και είκοσι τέσσερις ώρες, με το που έσβησε η κακομοίρα η δικιά μας, έχει απαχθεί από τον εργολάβο κηδειών που συνεργάζεται με το ίδρυμα. Αυτός ο αχρείος, τον οποίο φυσικά συνάντησα, ισχυρίστηκε ότι πριν πεθάνει η περὶ ἣς ο λόγος τού είχε αναθέσει να φροντίσει αυτός τα της τελετής, κι ότι του είχε καταβάλει τα χρήματα που αντιστοιχούσαν στο είδος της κηδείας που είχε διαλέξει. Αυτά, βέβαια, κι ένα χαζό παιδί μπορεί να καταλάβει ότι είναι σαχλαμάρες, κι ότι αυτός κύριος –ο Θεός να τον κάνει κύριο, δηλαδή– τα ξεφούρνισε για να δικαιολογήσει την πράξη του και να μη διωχθεί για ασέβεια και απαγωγή νεκρού· γιατί, βέβαια, περί απαγωγής πρόκειται».

Τα λόγια της θείας Αλίκης φέρνουν μια στιγμιαία ταραχή στην Ηλέκτρα, που στρέφεται προς το μέρος της Διδώς κοιτώντας την ερωτηματικά.

«Εσύ τι λες;»

«Εγώ δε λέω τίποτα· και θεωρώ την ερώτηση ρητορική».

Αισθάνεται ότι έχει αρχίσει να εκνευρίζεται πέρα από τα όρια της αντοχής της.

«Δεν έχω –και δε θέλω να έχω– καμιά ανάμειξη σ' αυτή την υπόθεση», συνεχίζει. «Δεν ξέρω τίποτα για το όλο γεγονός κι είμαι σίγουρη ότι δεν έχετε ούτε εσείς. Ποιος σας κάλεσε να αναλάβετε ευθύνες; Ποιος σας εξουσιοδότησε να χώνετε τη μύτη σας σε ξένες υποθέσεις; Η μακαρίτισ-

σα είχε παιδιά κι εγγόνια, τα ίδια που ανέθεσαν τη φροντίδα της στο ίδρυμα. Παιδιά, αν δεν κάνω λάθος, ενήλικα κι εγγράμματα, οπότε εσείς δεν καταλαβαίνω πού χωράτε στην ιστορία. Ας κάνουν κουμάντο εκείνα».

«Εεε..., έτσι όπως τα θέτει η Διδώ μάλλον δίκιο έχει. Και αν έχει δίκιο, δε μας αφορά το όλο θέμα, και η συζήτηση κλείνει».

Μιλάει η πιο νέα από τις τέσσερις γυναίκες της παρέας, που από την αρχή έχει ένα ύφος δύσθυμο και βαριεστημένο και τώρα βρίσκει την ευκαιρία να βγάλει τον εαυτό της από το παιχνίδι.

«Ίσως να 'ναι κι έτσι», παρατηρεί η Ηλέκτρα, και η φωνή της ακούγεται ανακουφισμένη. «Μόνο να παρευρεθούμε στην τελετή μένει. Διδώ, ετοιμάσου να μας πας ως εκεί, το αυτοκίνητό μου είναι στο συνεργείο».

Η Διδώ, το πιο βολικό ταξί!

«Στάσου, στάσου, μη βιάζεσαι», τη διακόπτει η θεία Αλίκη. «Έχει και συνέχεια. Η συμφωνία, λέει, έγινε πριν από πέντε χρόνια, τότε που η μακαρίτισσα είχε πάθει εκείνο το φιλοέμφραγμα. Αυτός τώρα θέλει δύο χιλιάδες ευρώ επιπλέον για να προχωρήσει στα περαιτέρω, γιατί τα λεφτά που πήρε τότε ούτε για το άνοιγμα του λάκκου δε φτάνουν σήμερα».

Άναρχες φωνές σκεπάζουν τα τελευταία λόγια της «αρχηγού», όπως αποκαλούν την Αλίκη οι φιλενάδες της. Η ψιλή τσιριχτή φωνή της μιας, η βραχνή απ' το τσιγάρο της άλλης και η μεγαλόπρεπη σιωπή της Ηλέκτρας που, από τακτική, τις αφήνει πάντα να τσακώνονται μέχρι να κουρασθούν για να επιβάλει μετά την άποψή της. Είναι για

γέλια. Όλη η σκηνή είναι για γέλια. Αντικρουόμενες γνώμες, έντονες διαφωνίες και κυρίως χαρακτηρισμοί στολίζουν τον απαγωγέα εργολάβο κηδειών με όσα χωράει η σκούφια του και κάνουν τα τζάμια του σαλονιού να τρίζουν.

Αυτόν τον αναξιοπρεπή, τον αχρείο, τον κλέφτη, τον έτσι και τον αλλιώς, που έτσι και τον έπιαναν στα χέρια τους...

Κρίνοντας ότι όσα ήδη άκουσε της φτάνουν, η Διδώ φεύγει με πλάγια βήματα ακριβώς τη στιγμή που η θεία της, που πιστεύει ότι έχει απεριόριστες γνώσεις και ικανότητες και μπορεί να τα κάνει όλα, νομίζει ότι βρήκε τη λύση του προβλήματος. Κοντοστέκεται περιέργη ν' ακούσει τη σκέψη του πιο σατανικού μυαλού της πολυκατοικίας. «Μωρέ, ας ήμουνα πρωθυπουργός έστω και για μια μέρα...» λέει συχνά, και οι άλλες συμφωνούν πάντα μαζί της – όπως, άλλωστε, και τώρα.

«Αυτός που έσπευσε να κλέψει τη σορό της μακαρίτισσας ας βρει τώρα και τι θα την κάνει. Σάμπως εμείς τι την έχουμε; Απλώς φίλη μας ήταν. Ύστερα, αυτός ο ηλίθιος μας ρώτησε πριν κάνει ό,τι έκανε; Ας ψάξει τώρα για τους συγγενείς της. Κι άμα τους βρει να μας γράψει. Πάντως, άθαφτη δεν μπορεί να την αφήσει... Τη... τη φεσώθηκε!»

Καινούργιες φωνές διαμαρτυρίας ακούγονται μετά την τελευταία διστακτική λέξη της Αλίκης, με κυρίαρχη τη φωνή της Ηλέκτρας που, εγκαταλείποντας την πάγια πολιτική της αποστασιοποίησης, στριγκλίζει αγριεμένη:

«Ντροπή σου, καημένη! Θα σου άρεσε εσένα ως πεθαμένη να σε κάνει ό,τι θέλει ένας μικροεργολάβος κηδειών, και ορισμένες από μας να λένε κι από πάνω ότι σε φεσώθηκε;»

Η Διδώ δε μένει να ακούσει περισσότερα. Δεν την ενδιέφερε ποτέ η αδερφή του Δαμιανού, που όσο ζούσε ήταν στριφνή, ανάποδη και απαιτητική, και είχε καταφέρει να ψυχρανθεί με τους πάντες, ακόμα και με τις κόρες της· αυτές που τις θυμάται αρχικά ως δυο χαριτωμένα σκανταλιάρικα παιδιά, ως δυο γοητευτικές σπουδάστριες της αρχιτεκτονικής αργότερα και ως δυο βαριεστημένες κι αγανακτισμένες γυναίκες στην τελευταία τους συνάντηση· δυο γυναίκες αποφασισμένες να ξεκολλήσουν από την τυραννία της μάνας τους με όποιο κόστος. Έχοντας προτιμήσει την ξενιτιά ως την άριστη λύση, παντρεύτηκαν Αυστριακούς, εγκαταστάθηκαν μόνιμα στη Βιέννη και με άλλοθι την απόσταση έριξαν μαύρη πέτρα πίσω τους.

Υπάρχουν πολλές στιγμές στη ζωή της Διδώς που, όπως τώρα, ζηλεύει αυτές τις εξ αγχιστείας ξαδέρφες για την αποφασιστικότητα με την οποία αντιμετώπισαν την τυραννία του γονιού τους· αποφασιστικότητα που εκείνη παραδέχεται ότι δε διαθέτει. «Τυχερές...» μουρμουρίζει. Νιώθει τα νεύρα της σκοινιά τεντωμένα. Λες και δεν έχει δικά της προβλήματα να τριβελίζουν το μυαλό της, πρέπει τώρα να την απασχολούν οι σαχλαμάρες της μιας και της άλλης ξεμωραμένης γριάς. Η συμβίωση μαζί τους, έστω και σε ξεχωριστά διαμερίσματα, την έχει από καιρό εξοντώσει.

Στο κλιμακοστάσιο ανοίγει το παράθυρο, παίρνει δυο βαθιές αναπνοές και συστήνει στον εαυτό της ψυχραιμία. Άλλωστε, λίγη υπομονή χρειάζεται ακόμα· έχει φάει το γαϊδούρι και μένει η ουρά του. Το καινούργιο της σπίτι στην Κηφισιά δε θα αργήσει να τελειώσει. Και τότε...

Παίρνει το ασανσέρ και ανεβαίνει δύο ορόφους. Μπαίνει στο σπίτι πετώντας τα παπούτσια της στο χολ κι ώσπου να πάει στο υπνοδωμάτιο ξεκουμπώνει ό,τι μπορεί να ξεκουμπωθεί, έτοιμη να μπει στο μπάνιο.

Βρίσκει τον άντρα της μπροστά στον ολόσωμο καθρέφτη να δένει προσεκτικά τη γραβάτα του.

«Τι νέα;» τη ρωτάει χωρίς να την κοιτάξει, επιθεωρώντας τις φαβορίτες του με αυταρέσκεια.

«Τα ίδια», του απαντάει εκείνη βαριεστημένα. «Απ' ό,τι καταλαβαίνω, εσύ θα βγεις».

«Έχω μια επαγγελματική συνάντηση εκτός γραφείου. Ξέρεις...»

Η Διδώ ξέρει, και δεν απαντάει. Κάθε βράδυ, ντυμένος και στολισμένος, ο άντρας της πηγαίνει «σε μια επαγγελματική συνάντηση εκτός γραφείου». Ναι, το ξέρει από καιρό· και δεν το ψάχνει. Δεν είναι καιρός να το ψάξει. Άλλες προτεραιότητες που ορθώνονται μπροστά της στήνουν αδιαπέραστο φράγμα σ' αυτά που πρέπει να καταλαβαίνει, σ' αυτά που δεν πρέπει και στα υπόλοιπα που καθηλώνουν την καθημερινότητά της σε θέση και στάση αναμονής. Θα ήθελε να ακούσει την αλήθεια; Ούτε γι' αυτό είναι σίγουρη. Στην κρίση ηλικίας του άντρα της, δείχνει απλώς κατανόηση. Η «κατανόηση» είναι μία από τις λέξεις που έχει πάντα πρόχειρες για να δικαιολογεί τα αδικαιολόγητα. Η κατανόηση είναι μια έννοια αρκετά ασαφής, που τη βολεύει στα δύσκολα.

«Εσύ;»

Η φωνή του τη βγάζει από τις σκέψεις που κάνει όταν αισθάνεται στριμωγμένη, όταν επιτρέπει στον εαυτό της να σκέφτεται.

«Εσύ τι θα κάνεις;» την ξαναρωτάει.

Η φωνή του της φαίνεται ειρωνική, το βλέμμα του μέσα από τον καθρέφτη κοροϊδευτικό. Κάποιες, τις σπάνιες φορές που ο Σταύρος ενδιαφέρεται για το τι θα κάνει αυτή, πώς θα περάσει την ώρα της αυτή, το αίμα ανεβαίνει στο κεφάλι της.

«Θα κάνω ένα μπάνιο», απαντάει κουρασμένα, «θα διορθώσω τετράδια και θα περιμένω τα παιδιά να γυρίσουν από το σινεμά. Ίσως κοιμηθώ νωρίς. Αύριο είμαι πρωινή».

Είναι η τελευταία χρονιά που διδάσκει –καθηγήτρια Νέων Ελληνικών στο Η΄ γυμνάσιο–, η πρώτη χωρίς τον μεγάλο της γιο που, μετά τη Σχολή Εμποροπλοιάρχων, έχει μπαρκάρει σε γκαζάδικο. Χωρίς αυτόν, το σπίτι έχει αρχίσει να της φαίνεται άδειο.

Πότε κιόλας πέρασαν εξι χρόνια...» ψιθύρισε η Διδώ μία από τις Πέμπτες που ξαναπήγε στη Νάνα, με ένα κακό προαίσθημα να σφίγγει την καρδιά της.

«Μη κακό...» μουρμούρισε και διέσχισε τους γνωστούς χώρους των σαλονιών και των διαδρόμων αλαφιασμένη. Φτάνοντας στο τμήμα των κοριτσιών είδε από μακριά τη θεία της και ηρέμησε, αλλά συγχρόνως παρατήρησε ότι δίπλα της υπήρχαν δύο άδειες καρέκλες και στην ατμόσφαιρα πλανιόταν μια θλίψη. Ασυναίσθητα γύρισε το κεφάλι της πίσω ψάχνοντας κάποιο σήριγμα. Έριξε μια ερωτηματική ματιά στη διευθύντρια του ιδρύματος, η οποία, όπως το συνήθιζε, τη συνόδευε· και πριν προλάβει να ρωτήσει το παραμικρό, «ο στρατηγός», της είπε εκείνη, «ψυχορραγεί στο Στρατιωτικό νοσοκομείο».

«Έχει κάποιον δικό του;»

«Ειδοποιήσαμε τον γιο του, μόνιμο κάτοικο εξωτερικού, κι έρχεται. Προς το παρόν, είναι κοντά του μια κυρία από την Πρόνοια Αποστράτων».

«Και η άλλη;» ρώτησε η Διδώ δείχνοντάς της τη δεύτερη άδεια καρέκλα.

«Η Μαρία. Ξεκουράστηκε χθες, στον ύπνο της. Τυχερή! Πήρε τη σορό της η κόρη της μόλις την ειδοποιήσαμε. Η δική σας κάθεται εκεί, στη θέση της. Στην ίδια θέση, όχι όμως στην ίδια κατάσταση. Δε θα σας αρέσει αυτό που θα δείτε, γι' αυτό πριν, ή μετά, μιλήστε με τον γιατρό της».

Πέντε γυναίκες κάθονταν σε ημικύκλιο εκεί, στο σαλό-νι του γηροκομείου. Πέντε ηλικιωμένες, πέντε γριές. Ορίστε, την ξεστόμισε τη φοβερή λέξη που δεν ήθελε ούτε να ακούσει η Νάνα όταν ακόμα ήταν ο εαυτός της κι όχι ένα νούμερο στον μισητό χώρο που εξόρκιζε όσο «ζούσε». Και, φυσικά, *μην προτρέχεις, ακόμα ζει*, θα της έλεγε ο καθένας. Αν, βέβαια, θεωρηθεί ζωή αυτό που βίωνε τα τελευταία χρόνια ένα άτομο με τη δική της προσωπικότητα, με τη δική της ιδιοσυγκρασία. Να υπάρχει απλώς και μόνο για να πιάνει μια σταλιά τόπο, να τρώει τρεις φορές την ημέρα, πρόγευμα, γεύμα και δείπνο, κι άλλες δύο στα ενδιάμεσα, δεκατιανό κι απογευματινό, να αφοδεύει ανελλιπώς, να κοιμάται όρθια, βιδωμένη στο κάθισμά της, μέχρι κάποιος να την πάρει σχεδόν σηκωτή να την πάει στο κρεβάτι της για να κοιμηθεί ξαπλωμένη.

Ναι, τη βρήκε. Ήταν εκεί η Νάνα της, στη συνηθισμένη θέση, απαθής σε ό,τι γινόταν γύρω της, με το βλέμμα θολό, αδιάφορο, ή και τα δυο μαζί. Φορούσε αυτό που τελευταία αποτελούσε την εμμονή της, αυτό που ονόμαζε «το καλό μου φόρεμα», που δεν ήταν άλλο από μια γαλάζια ρόμπα που της είχε αγοράσει η Διδώ τα περασμένα Χριστούγεννα, μια ρόμπα με κουμπιά από πάνω ως κάτω και που αυτή, η κοκέτα, δεν ήθελε να βγάλει από πάνω της. Αυτή που κάποτε αντιστεκόταν ακόμα και στις σοκολάτες που

λάτρευε για να μη χαλάσει το άψογο κοκκινάδι των χειλιών της, αυτή που δεν καθόταν για να μην τσαλακώσει το ακριβό φόρεμά της, που προσπαθούσε, μάταια, να μη γελάει από τη στιγμή που η πρώτη βαθιά ρυτίδα εμφανίστηκε δίπλα στο στόμα της...

Εκείνη η γόησσα, η γεμάτη χάρες, που περιέφερε στα σαλόνια την ωραιότητά της όπως το αρσενικό παγόνι την ουρά του, γεμίζοντας τις μέρες όλων γύρω της με λαμπερά χρώματα. Εκείνη που έκανε τα πρόσωπα όσων είχαν την τύχη να τη γνωρίζουν να ξεχειλίζουν χαμόγελα. Η Νάνα, που και μόνη η παρουσία της γιάτρευε όλες τις μικρές δυστυχίες της Διδώς, η αδερφή της μητέρας της, η από επιλογή δική της μητέρα, που καυχιόταν ότι δεν κοιμάται τα βράδια για να μη χάσει ούτε λεπτό απ' τα χάρδια του αγαπημένου της – ήθελε, έλεγε, να απολαμβάνει σε πλήρη συνείδηση τον έρωτα, τη συντροφικότητα, τη λατρεία του Διαμιανού της.

Ναι, η Νάνα ήταν εκεί, ακίνητη, μαρμαρωμένη και παντελώς απύσχα, σαν να μην έπιανε τον χώρο που απαιτούσε η φυσική της παρουσία. Καθισμένη δίπλα στην άδεια καρέκλα του φανταστικού αρραβωνιαστικού της, από την ημέρα που έφυγε ο στρατηγός σταμάτησε να εστιάζει το βλέμμα της σε όποιον της μιλούσε, να αντιδρά σε οποιαδήποτε επαφή, να τρομάζει από φωνές και κρότους όταν ακούγονταν πίσω από την πλάτη της. Έπαψε να αντιδρά σε όλα τα εξωτερικά ερεθίσματα, σαν να ήταν βυθισμένη στο χάος.

«Κύριε Λεονή, η Νάνα σήμερα μου φαίνεται άρρωστη», είπε η Διδώ στον γιατρό του ιδρύματος, έναν εξαιρετικό νέο επιστήμονα, ιδιαίτερα υπομονετικό τόσο με τους τροφίμους όσο και με τους συγγενείς τους, όταν τον επισκέφθηκε στο ενδιάμεσο της επίσκεψής της στη θεία της.

«Δεν έχει κάτι άλλο πέρα απ' αυτά που ήδη ξέρουμε», της απάντησε εκείνος. «Ίσως έχει στενοχωρηθεί που έχασε τον κύριο Ξενοφώντα. Αυτό, βέβαια, στην κατάσταση που βρίσκεται μόνο να το μαντέψουμε μπορούμε, δεν το ξέρουμε με σιγουριά. Εδώ και μερικές μέρες έχει μια ιδιαίτερη νευρικήτητα, κοιτάζει ανήσυχια γύρω της σαν να ψάχνει κάτι. Εμείς λέμε ότι αναζητάει τον κύριο Ξενοφώντα, γιατί είναι το πιο πιθανό. Από κει και πέρα, αν αυτή η υπόθεση είναι η αλήθεια, ίσως να είναι η αιτία που επιδεινώνει την κατάστασή της. Το αλτσχάιμερ μερικές φορές προελαύνει με άλματα, για να χρησιμοποιήσω τη γλώσσα του στρατηγού, και χειροτερεύει για λόγους που συχνά αγνοούμε. Μερικές φορές, το ίδιο ανεξήγητα, η κατάσταση μένει στάσιμη. Γενικά μιλώντας, και όπως σας έχω ξαναπεί, είναι μια πάθηση χωρίς επιστροφή. Η κυρία Νάνα πότε έχασε τον σύζυγό της; Και η αρρώστια της πότε εκδηλώθηκε; Πριν ή μετά τον θάνατό του;»

«Αν υπολογίζω σωστά, τον έχασε πριν από εφτά χρόνια· και η αρρώστια της εκδηλώθηκε έναν χρόνο μετά. Έναν χρόνο που τον πέρασε κλεισμένη στον εαυτό της, πενθώντας τον απόλυτα και καταστροφικά μετρώντας τις ημέρες της απουσίας του. Ο αιφνίδιος θάνατός του –σκοτώθηκε σε τροχαίο που προκάλεσε ο ίδιος– την έφερε δυο φορές στα πρόθυρα της αυτοκτονίας. Η Νάνα καθόταν στη θέση

του συνοδηγού, φορούσε ζώνη ασφαλείας και δεν έπαθε σχεδόν τίποτα. Ο άντρας της, μόνιμα και εκ πεποιθήσεως αντιδραστικός σε κάθε μέτρο πρόληψης –τον ενοχλούσε, έλεγε, η ζώνη–, χτύπησε δυνατά στο τιμόνι και έμεινε στον τόπο. Μέσα στη σύγχυση που ακολούθησε θεώρησε τον εαυτό της υπαίτιο του δυστυχήματος – του έλεγε κάποιο αστείο, είπε, και την ώρα που εκείνος έχασε τον έλεγχο του αυτοκινήτου του, με αποτέλεσμα να πέσει σε μια κολόνα και να σκοτωθεί, και οι δυο γελούσαν. Γελούσαν πολύ. Στην πραγματικότητα, η αιτία για το τραγικό περιστατικό ήταν μια “μηχανική βλάβη στο σύστημα διεύθυνσης του αυτοκινήτου”, όπως διαπιστώθηκε μετά. Δυστυχώς, κανείς δεν μπόρεσε να πείσει τη Νάνα ότι δεν έφταιγε εκείνη. “Μου λέτε έτσι για να με παρηγορήσετε”, έλεγε· “ξέρω καλά ποιος φταίει”».

«Πώς ήταν το όνομά του;»

«Δαμιανός. Δαμιανός Πλατής».

«Έχω την εντύπωση ότι κάποιες φορές, μιλώντας στον κύριο Ξενοφώντα, τον αποκαλούσε Δάνη. Αλλά κι αυτός την έλεγε Ελενίτσα. Ποιος ξέρει ποιους θυμούνται αυτοί οι ασθενείς μέσα στο χάος που επικρατεί στο μυαλό τους! Όπως κι αν έχουν τα πράγματα, και για όσον χρόνο κράτησε, αυτή η παρέα με τον στρατηγό στάθηκε ευεργετική και για τους δύο· και είναι κρίμα που τελείωσε. Ξέρετε, όσο κι αν λέμε πως η κυρία Νάνα και όλοι αυτοί που βρίσκονται στην κατάστασή της δεν καταλαβαίνουν, είμαι σίγουρος ότι κάποιες στιγμές οι νοητικές τους λειτουργίες επανέρχονται – αν και όχι για πολύ. Μία απ’ αυτές είναι και η αντίληψη της ύπαρξης του κυρίου Ξενοφώντα στο πλάι

της, που ίσως τον ταύτιζε με τον άντρα της· και είναι η τωρινή του απουσία που την κάνει να αντιδρά άσχημα. Τις τελευταίες μέρες η κυρία Νάνα δεν ενδιαφέρεται να φάει· με το ζόρι την ταΐζει η νοσηλεύτρια χυλό, μερικές φορές κι αυτόν ακόμη αρνείται να τον καταπιεί. Ίσως μπήκε στην τελική ευθεία της ζωής της. Βέβαια, οι εξετάσεις της είναι καλές, και δεν ξέρω να σας πω ευτυχώς ή δυστυχώς. Φυσικά, υπάρχει και μια πιθανότητα να μας εκπλήξει και να μείνει σ' αυτή την κατάσταση της ανυπαρξίας που βρισκείται τώρα για απροσδιόριστο διάστημα, ακόμα και χρόνια. Δυστυχώς, δεν είμαστε θεοί, δεν τα ξέρουμε όλα».

«Πάλι ο Θεός! Κι εσείς σ' αυτόν καταφεύγετε. Αν οι γιατροί τού πληρώνατε ποσοστά κάθε φορά που τον χρειάζεστε, θα τον είχατε κάνει πλούσιο», είπε η Διδώ στον γιατρό, κι εκείνος γέλασε μ' ένα υπέροχο καλόκαρδο γέλιο.

«Είναι ο μεγάλος προϊστάμενος», παρατήρησε. «Οι αποφάσεις του είναι οριστικές και αμετάκλητες. Το “δυστυχώς” που λέμε σε τέτοιες περιπτώσεις δεν ξέρω ακριβώς γιατί το λέμε. Δεν ξέρω τι θα κάναμε αν ήμασταν θεοί κι αν ποτέ καταδικάζαμε αυτούς που αγαπάμε σ' αυτή την καταραμένη αρρώστια. Μήπως το ότι ζουν αποτελεί παρηγοριά; Ο ζωντανός θάνατος σκοτώνει δυο φορές όταν αφορά τους δικούς μας. Μιλάω σκληρά, γιατί έχω περάσει αμέτρητες ώρες να σκέφτομαι τα ίδια και τα ίδια. Και η δική μου μητέρα βρίσκεται σε μια ανάλογη κατάσταση εδώ και πολλά χρόνια. Ίσως και η απόφασή μου να γίνω ειδικός γεροντολόγος έχει σχέση μ' αυτό το γεγονός. Συχνά, προσπαθώντας να συνηθίσω στην ιδέα του θανάτου της, συμπεριφέρομαι σαν να την έχω ήδη χάσει. Η αδερφή μου, πολύ

μεγαλύτερη από εμένα, είναι αυτή που έχει επωμιστεί τη φροντίδα της. Απορώ πώς τα καταφέρνει και τη θαυμάζω. Αν και τώρα τελευταία τη βλέπω πολύ κουρασμένη. Η ευθύνη που εγώ απέφυγα να μοιραστώ ως προς τα πρακτικά ζητήματα την έχει τσακίσει. Για να είμαι ειλικρινής, δεν ξέρω πόσο ακόμα θ' αντέξουν και η μια και η άλλη. Ευτυχώς δεν το σκάει από το σπίτι όπως η δική σας. Η μητέρα σας μου μίλησε για τη μανία φυγής που είχε η κυρία Νάνα στα αρχικά στάδια της αρρώστιας της και την αγωνία που περνούσατε κάθε φορά που τη χάνατε».

Τι ήταν πάλι αυτό; Η Διδώ τα 'χασε και κόντευε να προδοθεί. Πού το είχε βρει αυτό το παραμύθι η μάνα της; Η Νάνα δραπέτης! Η Νάνα, που δε σάλευε από την καρέκλα που την έβαζες ακόμα κι αν δίπλα της έσκαγαν βόμβες! Ήταν φανερό ότι η κυρία Ηλέκτρα, προκειμένου να δικαιολογήσει τον εαυτό της για τον εγκλεισμό της μοναδικής της αδερφής στο γηροκομείο, είχε σκαρώσει ένα υποθετικό σενάριο φυγής και είχε φροντίσει να γίνει πιστευτό απ' όλους. Χάρη σ' αυτό, ο γιατρός την είχε δει με συμπάθεια, όπως και οι γνωστοί και οι φίλοι. Αλλά κι εκείνη, η Διδώ, που ήξερε, παρ' όλο το ξάφνιασμα, δεν τόλμησε να αποκαλύψει την αλήθεια, όπως έπρεπε να κάνει. Με μεγάλη προσπάθεια συγκρατήθηκε και δεν έδειξε έκπληξη, ούτε δυσφορία, όταν άκουσε κι αυτή την τρελή ιστορία. Δε βγήκε μπροστά να καταρρίψει τα ψέματα της κυρίας Ηλέκτρας και να υπερασπιστεί τη Νάνα, που στην κατάσταση της δε θα μπορούσε να διαψεύσει τη μεγάλη της αδερφή, ακόμα κι αν ήθελε.

«Ποια φυγή;» της ήρθε να του πει για λογαριασμό της

άρρωστης. «Ποιες φυγές; Τίποτα δε συνέβη. Η αδερφή της απλώς την ξεφορτώθηκε».

Αντί για όλα αυτά, η Διδώ πήρε μια βαθιά ανάσα, κατόπιε την αγανάκτησή της και, «ας ελπίσουμε για το καλύτερο», είπε – μια φράση-κλισέ που ήξερε από παλιά ότι έκλεινε με επιτυχία κάποιες δύσκολες κουβέντες.

Χαιρέτησε τον γιατρό, φίλησε τη θεία της τρυφερά και με βαριά καρδιά την άφησε στα χέρια του.

Με το κεφάλι κατεβασμένο έφυγε βουβή, χωρίς να χαιρετήσει κανέναν. Η πλάτη της λες κι αρνιόταν να σηκώσει το βάρος της, τα πόδια της, που δεν μπορούσε να τα ορίσει, σαν να μην της ανήκαν. Απέφυγε τον θυρωρό κι έκανε τον γύρο του κήπου για να φτάσει στο πάρκινγκ του γηροκομείου, όπου ένωσε τα μάτια της θολά από δάκρυα. Ήταν σε πλήρη διάλυση και δεν ήξερε καλά καλά πού βρισκόταν. Χρειάστηκε να κοιτάξει μερικές φορές γύρω της για να κατατοπιστεί, χωρίς να πάψει να θεωρεί το περιβάλλον άγνωστο και εχθρικό.

Αδιέξοδο... σκέφτεται η Διδώ. Άσχημο πράγμα οι τύψεις όταν δεν οδηγούν σε κανένα αποτέλεσμα, πιο άσχημο όταν τις νιώθεις εσύ για πράξεις που έχουν κάνει άλλοι. Αυτό που δεν έκανε η μάνα μου, να σταθεί στην αδερφή της, ίσως μπορούσα να το έχω κάνει εγώ. Εγώ, όμως, ούτε καν σκέφτηκα να πάρω τη Νάνα σε ένα σπιτικό που στεκόταν στα πόδια του με δεκανίκια.

Τσίμπησε τα χέρια της για να ξυπνήσει –«να που μου βγήκε το προαίσθημα!» είπε δυνατά– και μπήκε στο αυτοκίνητο. Της φάνηκε ότι μύριζε κλεισούρα και σκυλοτρο-

φή, θυμήθηκε ότι στο πορτοπαγκάζ είχε ένα τσουβάλι κροκέτες για τη Χάρυβδη που έγγραφε επάνω του «Αρνάκι με λαχανικά», και στην πραγματικότητα μπορεί να ήταν ό,τι άχρηστο περίσσευε στον παραγωγό του εκείνη την ημέρα. «Μέχρι και βαμμένα σκουπίδια με τεχνητό άρωμα αρνάκι συσκευάζουν μερικοί ασυνείδητοι», είχε διαβάσει σε μια εφημερίδα. «Από τον άλλο μήνα που θα έχω τακτοποιήσει κάποιες εκκρεμότητες θα της μαγειρεύω. Πόσες φορές το έχω πει αυτό; Η υγιεινή διατροφή της σκύλας μας είναι το μόνο θέμα για το οποίο δεν μπορώ να κοιμηθώ».

Η φωνή της ήταν ειρωνική, τα μάτια της βουρκωμένα. Άνοιξε το παράθυρο, αλλά αυτή η αυτόματη κίνηση δε βοήθησε και πολύ στην αλλαγή της ατμόσφαιρας. Έβγαλε τα κλειδιά του αυτοκινήτου, τα έβαλε πάλι στην τσέπη της και ξαναβγήκε. Αφήνοντας την πόρτα ανοιχτή προχώρησε μερικά βήματα για να φτάσει στον φράχτη με τις πικροδάφνες που μύριζαν μεθυστικά. Ανάμεσά τους φαινόταν η θάλασσα. Η θάλασσα κι ο ουρανός· και ο ορίζοντας μια γραμμή για να περνάνε τα καράβια. Η θάλασσα κι ο ουρανός, και ο καθένας κλεισμένος στο μπλε του.

«Ναι, κλεισμένος στο μπλε του», είπε δυνατά. «Πάντα της άρεσε της Νάνας η θάλασσα».

Η φωνή της αντήχησε στ' αυτιά της σαν τσίγκινη.

«Τώρα μιλάω και στις πικροδάφνες» διαπίστωσε. «Αλλά οι πικροδάφνες δεν αποτελούν ακροατήριο. Χρειάζομαι κάποιον άνθρωπο, κάποιον να μιλήσω. Να του πω για τη Νάνα, τη Νάνα που δεν έχω πια, τη Νάνα τη μάνα μου, που τώρα είναι μια σκιά με το όνομά της».

Έκλαιγε. Η Διδώ έκλαιγε.

Θα ήθελα να γείρω σε έναν αγαπημένο ώμο και να συνεχίσω τη συζήτηση μιλώντας του για τη θάλασσα που τόσο αγαπούμε και οι δυο, τη θάλασσα που η Νάνα μέσα στο πένθος της την αποζητούσε σαν διέξοδο. Να του περιγράψω πώς νωρίς το πρωί κι αργά το απόγευμα φορούσε το χρωματιστό μαγιό, το σκουφάκι και τα κατάλληλα παπούτσια και πώς μέχρι το τέλος του φθινοπώρου έμπαινε τρέχοντας στο νερό να ξεπλύνει τα δάκρυά της. Να του δείξω με χειρονομίες πώς βούταγε με το κεφάλι κάνοντας έναν απότομο παφλασμό που τον χαιρόταν σαν παιδί. Να την πεινώ λέγοντας ότι κολυμπούσε εξαιρετικά, για ώρα πολλή, και ότι με τα χίλια ζόρια την είχα πείσει να μην απομακρύνεται στα βαθιά. Είχε δεχτεί το «ταπεινωτικό», όπως έλεγε, κολύμπι παράλληλα προς την ακτή για χάρη μου· κι όταν έβγαινε κατάκοπη και λυτρωμένη σήκωνε τα χέρια ψηλά φωνάζοντας: «Έχασες που δε βούτηξες, Διδώ μου. Ήταν σκέτη απόλαυση. Απόλαυση!»

Αυτά μέχρι τη σημαδιακή μέρα που βγήκε από το νερό χοροπηδώντας.

«Ήρεμα, θα πέσεις. Πρόσεχε!» της φώναξα, παραξενεμένη από την παράλογη χαρά της.

«Έτσι νικάω τα κύματα», μου απάντησε γελαστή χωρίς να σταματήσει να χοροπηδάει.

«Ποια κύματα;» συνέχισα τη χαζή συνομιλία μαζί της, γελασμένη απ' το χαρούμενο ύφος της. Με κοίταξε, αυτή τη φορά με κάποιον φόβο στα μάτια της.

«Ποια κύματα;» την ξαναρώτησα. «Η θάλασσα είναι λάδι».

«Τα κύματα;» επανέλαβε με ύφος ερωτηματικό και κούνησε δειλά τα χέρια της σαν να ζωγράφιζε με χειρονομίες αφρισμένες θάλασσες και φανταστικά βουνά.

Ίσως να είδε την έκπληξη στα μάτια μου, ίσως να κατάλαβε την αμηχανία μου, και γι' αυτό να μου έριξε εκείνο το πλάγιο, πανικόβλητο βλέμμα.

«Τα κύματα;» επανέλαβε ερωτηματικά.

Είχα μείνει άφωνη να την κοιτάζω χωρίς να τη βλέπω για μερικά δευτερόλεπτα. Μετά άρχισα να την παρατηρώ τόσο προσεκτικά, που ακόμα και σήμερα μπορώ να περιγράψω με κάθε λεπτομέρεια το ανοιχτό πράσινο μαγιά εκείνης της ημέρας κολλημένο στο κορμί της, τα βρεγμένα μαλλιά πεσμένα άτακτα στο μέτωπο, τα σφιγμένα μελανά χείλη και το δέρμα της ελαφρότατα ανασηκωμένο. Είχε μαρμαρώσει στα ρηγά, με τη θάλασσα μόλις να σκεπάζει τους αστραγάλους της, και μου έδειχνε ταραγμένη προς τα βαθιά.

«Νικάω τα κύματα... ίσως νικάω τη θάλασσα...»

Και βέβαια θα μπορούσα να έχω σκάσει στα γέλια, και όλη ετούτη η παράλογη ιστορία θα ήταν ένα ακόμα παιχνίδι από αυτά που συχνά παίζαμε οι δυο μας, αν το ύφος της –και κυρίως το σκοτεινό, χαμένο βλέμμα της– δεν έφερε στη μνήμη μου τη γιαγιά Διδώ, με τα χαμένα μάτια και το καταραμένο αλτσχάιμερ που έκανε τα τελευταία χρόνια της ζωής της μαρτυρικά· τα δικά της και της κόρης που τη φρόντιζε μέχρι το τέλος – όχι, βέβαια, της μάνας μου, αλλά αυτής της ίδιας Νάνας, που κληρονόμησε εκτός από τα καλά της δικής της μάνας κι ετούτη την καταραμένη αρρώστια.

«Κρύνω...» μου είπε, ενώ εγώ ιδρώνα.

«Όχι πάλι...» μουρμούρισα: και για να μη δώσω συνέχεια στη δυσφορία μου την κονκούλωσα με την πετσέτα της κι άρχισα να τη σκουπίζω τρυφερά.

«Πάμε, Νάνα μου, μας περιμένουν» της είπα στ' αυτή. Κι αυτή αφέθηκε με εμπιστοσύνη στα χέρια μου να την οδηγήσω πίσω στο σπίτι, στο εξοχικό της μακαρίτισσας της γιαγιάς μου στην παραλία του Πόρτο Ράφτη, που, αν και τώρα της ανήκε, όλη η οικογένεια εξακολουθούσε να περνάει τα καλοκαίρια της εκεί.

Από τότε που θυμάμαι τον εαυτό μου –εδώ και μια αιωνιότητα–, απ' όλα τα μαγικά καλοκαίρια στο Πόρτο Ράφτη βρήκα να σκεφτώ εκείνο το καταραμένο απόγευμα, την ώρα και τη στιγμή που ξεκίνησε η δυστυχία της. Ή μήπως να πω, να παραδεχτώ ότι είναι η δική μου δυστυχία που με σκοτώνει; Η Νάνα μέχρι τότε ήταν η μάνα μου, η καταφυγή μου, η προστασία, η ασφάλειά μου. Κι εκείνη η συγκεκριμένη ώρα, η μαύρη ώρα που ξεκίνησε η ορφάνια μου.

Η Διδώ μπήκε στο αυτοκίνητο που πραγματικά μύριζε απαίσια σκυλοκροκέτες, αλλά αυτή τη φορά δεν την πείραξε. Τον τελευταίο καιρό ήταν τόσο, μα τόσο μεπερδεμένη!

«Αχ βρε Νάνα! Λείπεις τόσο πολύ απ' τη ζωή μου...» ψιθύρισε.

Κάθε αυγή στριφογυρίζω στη μήτρα της μάνας μου. Σε μια υπέρβαση, ανάμεσα στον ύπνο και στο ξύπνημα, επιθυμώ να ξαναγεννηθώ με τους ρόλους αναποδογυρισμένους. Επιθυμώ –εγώ στη θέση της– να της δείξω πώς μια μάνα ανατρέπει την κόρη της, μακριά από «πρέπει» και την ξεπερασμένη τακτική των αποστάσεων που και οι δυο τώρα πια ξέρουμε πόσο γρήγορα μεγαλώνουν με το πέρασμα του χρόνου. Να της πω, πως εκτός από τις απαγορεύσεις και τα «μη», υπάρχει και η αγάπη. Υπάρχει το χάδι κι ο καλός λόγος. Υπάρχει η ειλικρίνεια κι η κατανόηση. Να της πω ότι ακόμα και κάποια μικρή ανοχή εκ μέρους της θα τη δεχόμουν σαν δώρο. Δεν είναι λογικό από τη μάνα μου να έχω μάθει μόνο τι να μην κάνω για να μεγαλώσω σωστά τα παιδιά μου...

Στην Αθήνα του σήμερα οι σχέσεις ανάμεσα στην Ηλέκτρα, την κόρη της Διδώ, τον σύζυγό της, γνωστό ποινικολόγο και βουλευτή Σταύρο Ματθαίου, αλλά και όλα τα μέλη της οικογένειάς τους μοιάζουν με καζάνι που βράζει. Με αφορμή τον θάνατο ενός αγαπητού προσώπου, η αναπόφευκτη έκρηξη φέρνει στο φως απιστίες και ψέματα που για χρόνια οι ήρωες έκρυβαν κάτω από το χαλί της καθημερινότητας.

Οι δρόμοι γκρεμίζονται και κανείς πια δεν μπορεί να γυρίσει πίσω. Μήπως είναι καιρός ο καθένας να διεκδικήσει για τον εαυτό του ένα όνειρο;

Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ

www.psichogios.gr

ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΕ: 17017